

Helleristninger i pixiudgave

Vinterens foredragsholder, Gerhard Milstreu giver her et koncentreret bidrag om helleristninger fra bronzealderen.

Af Gerhard Milstreu

Et kulturskifte i Sydsandinavien starter cirka 4000 f.Kr. Stenalderens Jæger- Samlerkultur forandres langsomt til en landbrugskultur, og denne forandring, der er tilendebragt ved bronzealderens begyndelse cirka 1800 f.Kr. ændrer billedsproget både i form og i indhold; de billeder, som vi kalder for helleristninger eller med en rammende betegnelse, jordbrugsristninger.

Samfundet forandrer sig radikalt, også kaldet den største revolution i menneskehedens historie. Befolkningen bliver bofast og udvikler større og mindre bysamfund baseret på agerbruget, som kan føde en langt større befolkning. Menneskene i en landbrugskultur bliver nu afhængige af andre kræfter, og den fremherskende teori er, at bronzealderens religion blandt andet kan beskrives som en religion, der dyrkede dyrenes, jordens og menneskenes frugtbarhed og solens livgivende kræfter.

Vor største kilde til forståelse af den tids åndelige forestillinger er billedmaterialet, som forekommer primært på sten, men også hyppigt på metaller, bronze og guld og på forgængeligt materiale såsom træ og tatoveringer.

Men også oldtidsfundenes udformning og findesteder har betydning for forståelsen. Når vi på billederne ser drabelige økser og anden militær udrustning, viser fundene os, at der er tale om symboler, ceremonivåben.

For eksempel er de berømte Brøndsted-økser lavet af en kerne af ler overtrukket med rigt dekoreret bronzeblik, et kultredskab.

Religionen var et vigtigt redskab til at forstå og forklare det uforståelige og menneskets indplacering i kosmos. Men også for samfundets økonomiske og sociale orden og politiske funktioner tjener disse religiøse, politiske symboler. Også kaldet en nyttemagi.

Afspejler et verdensbillede

Vore muligheder for at aflæse dette billedsprog og komme ind til fortællingen, myten er ikke begrænset til bronzealderens billede. Og det skyldes blandt andet de mange oldtidsfund, som komplementerer billederne, og som i talrige tilfælde er en præcis gengivelse af fundene. Dermed kan vi også datere mange af helleristningerne.

Men tolkningen af billeder er vanskelig. De er skabt i en fjern, forhistorisk sammenhæng og er dermed kodet i skabelsesøjeblikket som en del af en kulturel og social virkelighed.

Det er ikke nogen enkel proces at afkode billederne.

Datidens verdensbillede falder på ingen måde sammen

Dr. Gerhard Milstreu i aktion ved helleristningen i Kirke Såby Kirke.

med vort.

Der vil således altid være en begrænsning, når billedet anvendes som kildemateriale.

Men der vil først og fremmest være et kildemateriale, som kan bidrage til at forøge vor viden om en svunden tid.

At der må være tale om billedfortællinger, viser de talrige kompositioner, tydelige handlingssammenhænge for eksempel menneskeprocessioner, grupper af mennesker med løftede våben, samleje- og kopulationsscener og rituelle pløjescener.

Billeder over alt

Motiverne er stærkt stiliserede, symboliserede og domineres i prioriteret rækkefølge af skibe, mennesker, pattedyr, fugle, redskaber - våben, lur, vogne, plove og talrige symboler: skåltegn, cirkler og runde former såsom sol-symboler. På bjergfladerne og de løse stenblokke optræder billederne i umiddelbar tilknytning til de steder, hvor menneskene levede.

Af velkendte fund fra bronzealderen kan nævnes solvognen fra Trundholm Mose, et centralt og unikt fund, talrige fund af lur, oftest parvis, de store bronzeøkser fra Brøndsted og en lang række andre fund, ikke mindst rageknive.

Skibe, badutsprinter, og krigere med skjolde og sværd er blot nogle få elementer i bronzealderens meget rige billedesprog

Det drejer sig i Danmark i alt om cirka 300 bronzefund med omkring 800 billeder indgraveret med samme ikonografi, som vi finder indhugget på Skandinaviens bjergflader.

Det fortæller os om disse billeders betydning, og at de har været allesteds nærværende også på forgængelige materialer, lige som vi også i dag omgiver os med religiøse symboler.

Solens vej over himlen

Billederne på bronzerne er ofte mere detaljeret. Da dette materiale også ofte er daterbart, kan vi ved en typologisk sammenligning få en relativ datering på helleristningerne. Vi kan også se, at trenden ikke skifter så hurtigt. Mange motiver holder sig i århundreder, således den hestetrukne sol, solvognen, som er et centralt symbol i hele bronzealderens landbrugssamfund.

Detaljegraden på bronzerne, især rageknivene, giver os nogen viden om de forestillinger, som var knyttet til solen og dens vej over himlen. Solen blev transporteret, trukket af en hest. På den tid havde man ingen viden om jordens dobbeltrotation, og det er da ganske klart, at solen bevæger sig fra venstre mod højre, fra øst og til vest trukket af solhesten. Billederne på rageknivene fortæller også om den resterende rejse om natten, hvor den sejles tilbage i et skib, hjulpet af flere andre dyrearter.

10.000 skibe

Skibets betydning manifesteres på ristningerne og

bronzerne. Det er det hyppigste symbol i den figurative ikonografi og optræder i titusindvis på de skandinaviske ristninger og dominerer også på bronzerne. Det vigtigste transportmiddel i international og lokal samfærdsel ophøjes også til et religiøst symbol. Menneskefigurer, som bærer forskellige våben, især økser, er dominerende i mange kompositioner. Og det ser drabeligt ud. Fund fortæller os, at disse økser ikke er helt så farlige. Materialevalget gør dem uegnet til praktisk brug, men de tjener som magt-symboler for den herskende elite i en religiøs, kultisk sammenhæng, som vi har begrænsede kundskaber om.

Talrige ritualer for at sikre menneskers, agerbrugets og dyrs frugtbarhed beskrives i billederne. Relationer til og gunst hos højere magter har domineret tilværelsen for at sikre samfundets beståen og udvikling.

Internationale symboler

Man kan også tale om stilarter i bestemte perioder - traditioner og nye impulser smitter af på billedsproget.

Europa har igennem årtusinder haft økonomiske og politiske forbindelser. Kontakter er blevet knyttet og aftaler indgået og talrige fund vidner om en livlig udveksling af varer, men også en spredning af tanker og symboler.

Denne billedtradition er levende i mindst 2000 år, og kommunikationen er stor; den tids EU fungerede perfekt. Man taler om en kosmopolitisk tradition med en lokal variation, og mange symboler kan også følges i alle verdensdele.

Danmarks helleristninger

I Danmark finder vi helleristninger i hele landet men med de største koncentrationer på Sjælland og på Bornholm, landets eneste område med grundfjeld. Billederne hugges ind i stenblokke, som er fra håndstore til tonstunge og på Bornholms klippeflader.

Det altdominerende motiv er skåltegnet, en lille rund fordybning. Men også skibet er dominerende i det danske materiale. Desuden kan nævnes hjulkors, fod- og håndtegn som relativt almindelige tegn samt ganske få eksempler på menneske- og dyrefigurer. Ikonografien er en del af den europæiske og skandinaviske bronzealderkultur.

Billedstenene findes oftest i forbindelse med vore forhistoriske gravanlæg og beboelsesområder. Bronzealderhøje og datidens kulturlandskab. Men ikke altid i deres oprindelige sammenhæng. Entreprenørvirksomhed gennem tiden har genanvendt stenene som byggematerialer i kirker, bønderne har nedlagt grave og fjernet sten og mange sten har Jens Vejmand hugget i stykker. Og på Bornholm har bjergflader med ristninger kun i begrænset omfang været skånet af stenindustrien.

Mange billedsten er forsvundet, men mange er endnu ikke fundet !

Guide til lokale helleristninger

Kr. Saaby - skib

Asnæs - hjulkors

Grevinge - håndtegn

Dyssen i Kr. Stillinge - skibe og skåltegn

Vikingskibsmuseet: Herrestrupstenen med skibe, hjulkors, dyr, skåltegn

Nationalmuseet: Engelstrupstenen med skibe, menneskefigurer, hjulkors, dyr

Gilleleje Museum: Birkerøgelstenen med to skibe

Lindegård i Horns Herred - hjulkors, skåltegn

Grevinge Museum - skib, skåltegn

Bramsnæs - tohjulet vogn trukket af dyr

Museet Færgegården - håndtegnsten fra kulthus

Helleristningsflade fra Aspeberget i Bohus Len, som er et af de områder i verden, der er rigest på helleristninger fra bronzealderen.